

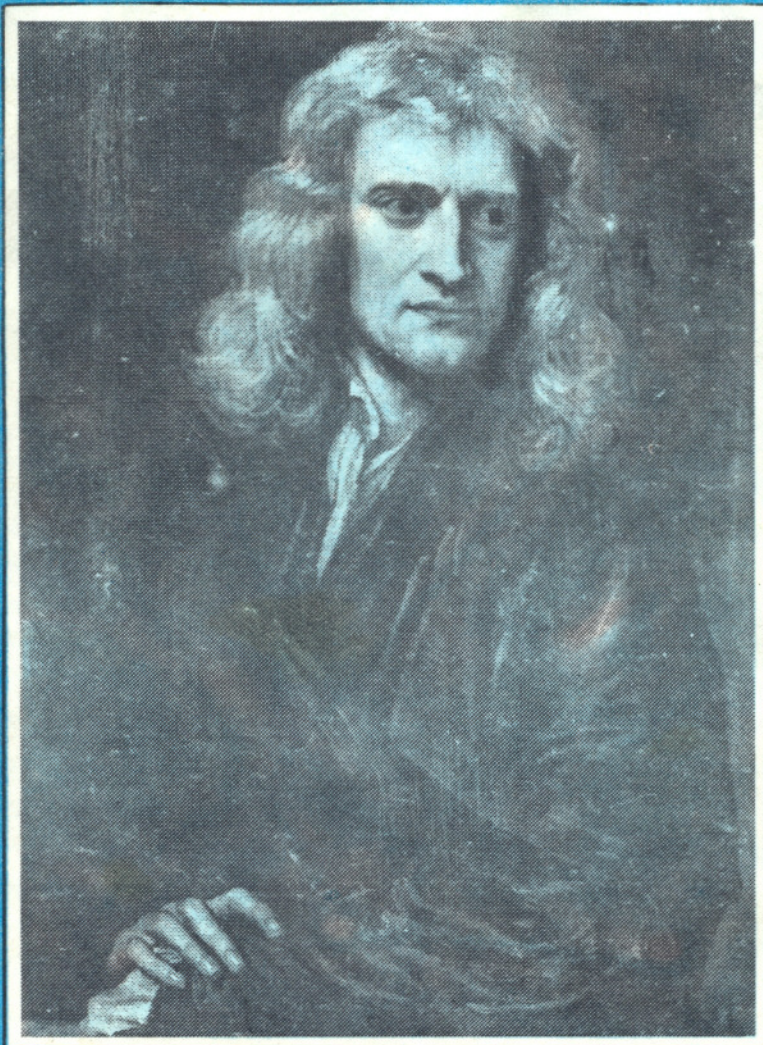
۹

بهمن ۱۳۶۰
سال سوم شماره نهم
بها ۱۰۰ ریال

۹ ۹

۶ ۶

ماهنامه علمی و فرهنگی

هرکس چیزی را نداند، نمی‌تواند
به‌دیگری بیاموزد و نه هرکس
چیزی فهمید به‌دیگری تواند
فهماند.

ابوعبید جوزجانی

هد هد

ماهنامه علمی و فرهنگی

مدیر و سردبیر: غلامحسین صدری افشار
زیر نظر شورای نویسندگان
(مسئولیت عقاید و افکار طرح شده در هر مقاله
با نویسنده آن است و نشر آن الزاماً به مفهوم
تأیید آن عقاید یا افکار نیست.)

بهای تکفروشی ۱۰۰ ریال
حق اشتراك سالانه (۱۰ شماره) ۱۰۰۰ ریال
حق اشتراك در یکی از شعبه‌های بانک
صادرات به حساب ۵۰۵ بانک صادرات مقابل
دانشگاه تهران واریز و رسید آن همراه با
نام و نشانی مشترك به نشانی هدهد فرستاده شود
شماره تلفن ۹۳۸۹۲۴ (فقط شبها)
تهران. صندوق پستی ۵۴۱ - ۳۴

عکس روی جلد:
نیوتن (صفحه ۸۳۷)

سال سوم. شماره نهم
بهمن ۱۳۶۰

فهرست

صفحه	عنوان
۷۸۵.....	صدری افشار بیچاره تاریخ و فرهنگ
۷۸۷.....	ما و خوانندگان
۷۹۰.....	عیسی یآوری سینرژتیک
۸۰۴.....	عیسی یآوری سینرژسیم. در شیمی
۸۰۹.....	حبیب‌الله تیموری از افلاطون تا ماکس پلانک
۸۱۹.....	شهریار شهریار کشف جاذبه
۸۳۸.....	آودیسیانس اهمیت تربیتی ادبیات هنری
۸۴۷.....	عباس موسوی... آیا سرچشمه حیات...
۸۵۰.....	وحید موحد... تکامل نخستین سلولها
۸۷۷.....	پرویز شهریار... صدای پای فاجعه
۸۸۵.....	محمد باقری - صدری افشار معرفی کتاب

معرفی کتاب

تتمة النجاة (ابن سینا)، نوشته شیخ ابو عبیدالله عبدالواحد بن محمد جوزجانی (شاگرد بلا فصل ابن سینا)، ترجمه حسین احمد تربیت، دوشنبه (تاجیکستان)، نشریات «عرفان»، ۱۹۸۰، رقمی، ۱۱۳+۱۵ صفحه، چاپ عکسی.

این کتاب به مناسبت هزارمین سالگرد تولد ابن سینا از سوی انستیتوی خاورشناسی آکادمی علوم جمهوری تاجیکستان منتشر شده است و شامل دوبخش «هندسه» و «ارثماتیکی» (حساب)، مقدمه‌ای دربارهٔ پیدا شدن این نسخه خطی منحصر بفرد، به قلم کمال ص. عینی، پیشگفتاری از مترجم، واژه‌نامهٔ فشرده‌ای به زبان فارسی، تاجیکی و روسی به همت الهام حاجی یف (شامل ۱۱۳ واژه) و برگردان مقدمهٔ کمال ص. عینی به خط تاجیکی امروز می‌باشد. در مقدمهٔ مذکور می‌خوانیم:

«سال ۱۹۵۴ هنگامی که وظیفهٔ مدیریت شعبهٔ دستخطهای شرقی آکادمی علوم جمهوری شوروی سوسیالیستی تاجیکستان را به عهده داشتیم، از طرف اتحاد نویسندگان این جمهوری برای شرکت در انجمن نویسندگان جمهوری شوروی گرجستان مأموریت یافتیم، ضمناً از طرف ریاست آکادمی علوم تاجیکستان سپارش داشتیم که از چگونگی دستنویسها و آثار نادر و کهن بزرگان ادب فرهنگ ما در جمهوریهای قفقاز - گرجستان، ارمنستان و آذربایجان آگاهی پیدا کنیم... در این جریان با وجود کمی وقت موفق شدم از بزرگترین گنجینهٔ دولتی دستخطهای شرقی جمهوری ارمنستان «ماتیناداران» در شهر ایروان دیدن کنم و با بهترین نسخه‌های خطی آن دیار آشنا شوم. در ضمن مطالعهٔ نسخه‌های خطی، ها کوپ پایازیان دانشمند خاورشناس دقت مرا بیدک نسخهٔ جالب «کتاب النجاة» ابن سینا که به آن دو رسالهٔ ریاضی «هندسه» و «ارثماتیکی» الحاق شده بود جلب نمود.

... کاتب نسخهٔ الف کافل رشید ابن صفی‌الدین سپهری در سال ۱۰۳۶ هجری برابر سال ۱۶۲۶ میلادی می‌باشد، اما محل کتابت نسخهٔ مذکور معلوم نیست. خطش نسخ معمولی، در قطع ۲۳×۱۷ سانتی‌متری نوشته شده است و شامل ۱۳۵ ورق می‌باشد.

... و اما اکنون بحث و کار حاضرهٔ ما بر سر آن دو رسالهٔ ریاضی الحاقی و تکملهٔ «کتاب النجاة» است، که نزدیکترین شاگرد ابن سینا شیخ ابو عبید عبدالواحد بن محمد جوزجانی برای تکمیل «کتاب النجاة» از اثرهای ابن سینا که در دست وی بود تلخیص کرده و به کتاب نامبرده افزوده است. این دو رسالهٔ ورقهای ۱۰۸ ب - ۱۳۵ ب نسخهٔ نامبرده را در برمی‌گیرد.

مؤلف «کشف الظنون» حاجی خلیفه (علامه ملا کاتب چلبی) در ذیل کلمهٔ «النجاة» از

این دو رساله ریاضی به عنوان «تتمة النجاة» نام برده و گفته است که شیخ ابو عبید عبدالواحد بن محمد جوزجانی این دو رساله را از آثار ابن سینا که در دست وی بود تلخیص کرده و به «کتاب النجاة» الحاق کرده است، تا اینکه کتاب را با افزودن بخش ریاضی تکمیل کند و در همانجا عین مقدمه رساله «هندسه» که با مقدمه رساله «هندسه» متن نسخه «ماتیناداران» کاملاً مطابق است آورده شده است. ما با تصریح و استناد «کشف الظنون» نام «تتمة النجاة» را، که به این دو رساله عنوان شده است برگزیدیم (علامه ملا کاتب چلبی - کشف الظنون، جلد دوم، چاپ اسلامبول، سال ۱۳۱۱ هجری، ص ۵۸۵).

... در سال ۱۹۵۸ نگارنده (عینی) فتوکپی نسخه مذکور را به حسین احمد تربیت واگذار و به ایشان پیشنهاد کردم که به مطالعه و ترجمه این دو اثر از ابن سینا پردازد. ... در سال ۱۹۷۹ با سپارش کمیته جشن هزارمین سالگرد ابوعلی ابن سینا مترجم مذکور «تتمة النجاة» حسین احمد تربیت به قصد تجدید و بهبود ترجمه و رفع نواقص و کمبودها و تکمیل نقشه‌ها و شکل‌های هندسی نسخه اصلی و تیار کردن آن برای چاپ با کمک و همکاری شایسته ریاضیدان جوان ما الهام حاجی یف که به زبان عربی نیز آشنایی دارد، همت کرده این نسخه نادر را به صورت کتاب حاضر آماده کرده‌اند که اکنون به معرض مطالعه خوانندگان و استفاده اهل فن تقدیم می‌شود.

در مقدمه رساله «هندسه» آمده است:

«... هنگامی که در خدمت شیخ الرئيس ابی علی رحمت الله علیه به سر می‌بردم، در کاویدن تصنیفها و به دست آوردن کتابها و رساله‌های وی حریص بودم، زیرا وی عادت داشت آنچه را که تصنیف می‌کرد به درخواست کننده می‌بخشید و نسخه‌ای از آن برای خود نگاه نمی‌داشت و از تصنیفهای کلان وی در حکمت بعد از کتاب «الشفاء» کتاب «النجاة» است، که به سبب مانع‌هایی فرصت نداشت و تصمیم نگرفت که اضافه بر منطق و طبیعیات و الهیات، ریاضیات را نیز در آن وارد کند، بدین سبب کتاب ناتمام ماند و از کتابهای تصنیف کرده وی در ریاضیات که نزد من بود و ارزش داشت، از جمله کتاب وی «فی اصول الهندسه» (در باره اصول هندسه) است که آن را از کتاب «اقلیدس» مختصر کرده بود و در آن هندسه را با نظر خود به آن اندازه‌ای ذکر کرده است که هر کس به آن آشنا و واقف شود بر شناسایی کتاب «مجسطی» راه می‌یابد و از جمله کتاب وی «فی ارساد الکلیة» (در باره رصدگیری کلی) و شناسایی ترکیب افلاک است که مانند مختصری است از کتاب «مجسطی» و از آن جمله کتاب وی «المختصر فی علم الموسيقى» (مختصر درباره علم موسیقی) است، بنابر آن در نظر گرفتم که این رساله‌ها را به این کتاب اضافه کنم تا اینکه در تصنیفهای وی باقی بماند و چون در ریاضیات چیزی شبیه به این رساله‌ها

ندیدم در نظر گرفتیم که از کتاب وی دربارهٔ ریاضیات رساله‌ای را مختصر کنیم و آن چیزهایی را که به‌شناسایی علم موسیقی و آلهای به‌کار برده در آن دلالت می‌کند به‌آن پیوند کنیم و به‌کتاب اضافه نمایم و خدا به‌این کاری دهنده است و آن دوازده یادداشت می‌باشد....»

در متن نسخهٔ اصلی رسالهٔ «هندسه» پنجاه و پنج شکل هندسی موجود بود که مترجم به‌ضرورت موضوع عدّهٔ آنها را به‌هفتاد رسانده است. همچنین در متن نسخهٔ اصلی رسالهٔ «ارثماتیقی» یک شکل موجود بود که مترجم پنج شکل دیگر نیز بدان افزوده است. حجم رسالهٔ «هندسه» اندکی بیش از دو و نیم برابر رسالهٔ «ارثماتیقی» است.

در پایان رسالهٔ «هندسه» جملهٔ پر مغز زیر نوشته شده است: «هر کس چیزی را ندانست، نمی‌تواند به‌دیگری چیزی بیاموزاند و نه هر کس که چیزی فهمید به‌دیگری می‌تواند بفهماند.»

یک جلد از کتاب فوق در کتابخانهٔ روابط فرهنگی وزارت فرهنگ و آموزش عالی موجود است.

محمد باقری

اواراست گالوا

لوپولد اینفلد. ترجمهٔ پرویز شهریاری. تهران، انتشارات هدهد، ۱۳۶۰، رقی، سری، مصور، ۱۶+۵۱۶ صفحه، ۵۰۰ ریال.

سرگذشت ریاضیدان نابغه و انقلابی پر شور فرانسوی، که در ۲۲ سالگی کشته شد، ولی با گذشت زمان و در ک کارهایش به‌وسیلهٔ ریاضیدانان بعدی، شهرتی جاودانه یافت، توسط یک فیزیکدان برجستهٔ لهستانی به‌صورت داستانی شیرین در آمده است. ترجمهٔ این کتاب، اول بار در سال اول و دوم هدهد به‌صورت پاورقی منتشر شد، و اینک چاپ تازه‌ای از آن در اختیار علاقه‌مندان به‌سرگذشت بزرگان دانش قرار می‌گیرد.

شناخت مقدماتی ستارگان

ترجمه و اقتباس توفیق حیدرزاده. تهران، گیتاشناسی، ۱۳۶۰، وزیری، افست، مصور، ۹۷ صفحه، ۲۰۰ ریال.

این کتاب کوچک راهنمای بسیار خوبی برای علاقه‌مندان اخترشناسی است. تا به‌کمک آن با ستارگان، سیارات و صورتهای فلکی آشنا شوند و خودشان بتوانند آسمان را رصد کنند.